

โรคเท้าช้าง

(Elephantiasis, Lymphatic filariasis)

โรคเท้าช้าง เป็นโรคติดต่อที่มียุงหลายชนิดเป็นแมลงนำโรค โดยมีเชื้อก่อโรคซึ่งเป็นหนอนพยาธิตัวกลม 3 ชนิด ได้แก่ *Wuchereria bancrofti*, *Brugia malayi* และ *Brugia timori* ที่เป็นปัญหาด้านสาธารณสุขที่สำคัญของประเทศที่ตั้งอยู่ในเขตร้อนและเขตอบอุ่น ส่วนชนิดที่เป็นปัญหาในประเทศไทย พบเพียง 2 ชนิด คือ *Brugia malayi* และ *Wuchereria bancrofti* ซึ่งทำให้เกิดโรคเท้าช้าง โดย *Wuchereria bancrofti* พบตามชายแดนไทย - พม่า มีแมลงนำโรค คือ ยุงลาย ได้แก่ *Aedes desmotes*, *Ae. Hari-nasutai*, *Ae. Annandalei*, *Ae. Imitator* และยุงเสื่อ *Mansonia dives* ส่วน *Brugia malayi* มักพบตามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมียุงเสื่อเป็นพาหะ เช่น *Mansonia uniformis*, *M. Indiana*, *M. bonneae*, *M. annulata* และ *Coquilletidia crassipes*⁽¹⁾ ผู้ป่วยที่ติดเชื้อส่วนใหญ่ไม่มีอาการแสดง ส่วนอาการที่สำคัญของเชื้อทั้งสองชนิด คือ มีการอักเสบของต่อมน้ำเหลือง บริเวณขาหนีบ รักแร้ เป็น ๆ หาย ๆ ทำให้ท่อน้ำเหลืองอุดตัน มีการคั่งค้างของน้ำเหลืองในอวัยวะส่วนปลาย ส่งผลให้เกิดอาการบวม ผิวหนังจะหนาและหยาบขรุขระ กลายเป็นภาวะเท้าช้าง (Elephantiasis) แม้ว่าอาการของโรคจะไม่รุนแรง จนทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิต แต่ถ้าไม่ได้รับการวินิจฉัย และให้การรักษารวดเร็วในระยะแรกเริ่ม ปล่อยให้เกิดภาวะเท้าช้างจะทำให้ผู้ป่วยเกิดความพิการถาวร ซึ่งมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต ทั้งต่อผู้ป่วยเอง ครอบครัว และชุมชน

ปี พ.ศ. 2550 - 2551 (ค.ศ. 2007 - 2008) ไม่มีรายงานผู้ป่วยโรคเท้าช้าง แต่ใน ปี พ.ศ. 2552 - 2555 (ค.ศ. 2009 - 2012) มีรายงานผู้ป่วยโรคเท้าช้าง จำนวน 11 ราย 9 ราย 19 ราย และ 13 ราย ตามลำดับ และในปี พ.ศ. 2556 (ค.ศ. 2013) สำนักระบาดวิทยา ได้รับรายงานผู้ป่วยโรคเท้าช้างมากขึ้นเป็น 2 เท่าของปีที่ผ่านมา จำนวน 25 ราย อัตราป่วย 0.04 ต่อประชากรแสนคน นับว่าเป็นอัตราป่วยสูงสุดในรอบ 20 ปี ที่ผ่านมา (รูปที่ 1) และไม่มีรายงานผู้ป่วยเสียชีวิต พบอัตราป่วยสูงสุดในกลุ่มอายุ 15 - 24 ปี เท่ากับ 0.08 ต่อประชากรแสนคน รองลงมาคือ กลุ่มอายุ 35 - 44 ปี (0.05), 45 - 54 ปี (0.04), 65 ปีขึ้นไป (0.03), 55 - 64 ปี (0.03), 25 - 34 ปี (0.03) และกลุ่มอายุ 0 - 4 ปี (0.03) (รูปที่ 2) อัตราส่วนเพศหญิงต่อเพศชายเท่ากับ 1 : 2.6 สัดส่วนอาชีพที่พบผู้ป่วยสูงสุด ได้แก่ กลุ่มรับจ้าง ร้อยละ 36 รองลงมา คือ เกษตรกรรม (28%) นักเรียน (8%) ในปกครอง (4%) ประมง (4%) ทหาร/ตำรวจ (4%) และงานบ้าน (4%) สัดส่วนสัญชาติที่พบผู้ป่วยสูงสุด คือ ไทย ร้อยละ 60 (15 ราย) และพม่า ร้อยละ 40 (10 ราย)

พบผู้ป่วยกระจายอยู่ใน 16 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย 5 ราย บึงกาฬ 4 ราย สมุทรสงคราม 3 ราย บุรีรัมย์ สตูล

นครศรีธรรมราช ศรีสะเกษ อุบลราชธานี มหาสารคาม สมุทรปราการ ชลบุรี ระยอง ตาก ตรัง สุราษฎร์ธานี และน่าน จังหวัดละ 1 ราย (รูปที่ 3)

ในปี พ.ศ. 2556 สำนักระบาดวิทยา ได้รับรายงานสอบสวนโรคเท้าช้างทั้งหมด 5 เหตุการณ์ รวม 5 ราย อายุระหว่าง 1 ปี 6 เดือน - 47 ปี เป็นผู้ป่วยสัญชาติไทย 1 ราย และสัญชาติพม่า 4 ราย ไม่มีผู้เสียชีวิต ส่วนใหญ่มีอาการไข้ และมีอาการแสดงของต่อมน้ำเหลืองโต ในจำนวนนี้มีผู้ป่วย 2 ราย ที่อยู่ในระยะไม่แสดงอาการ แต่พบเชื้อจากการตรวจสุขภาพประจำปีของแรงงานต่างด้าว จากรายงานสอบสวนโรคพบว่า ในปี พ.ศ. 2556 พบการระบาดในพื้นที่ไม่เคยมีการรายงานโรคเท้าช้างมาก่อน คือ จังหวัดระยอง พบความเสี่ยงที่สำคัญ คือ มียุงนำโรคเท้าช้าง คือ *Mansonia uniformis* ในพื้นที่การมีแหล่งน้ำที่มีวัชพืช ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของลูกน้ำยุงนำโรค ในรัศมี 1 กิโลเมตรจากบ้านผู้ป่วย และการมีแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาพักอาศัยในพื้นที่

สรุป สถานการณ์โรคเท้าช้าง ในปี พ.ศ. 2556 พบอัตราป่วยสูงสุดในรอบ 20 ปี เท่ากับ 0.04 ต่อประชากรแสนคน และพบผู้ป่วยกระจายหลายจังหวัดในทุกภูมิภาคของประเทศไทย การกระจายของโรค พบผู้ป่วยสูงสุดในกลุ่มวัยแรงงาน อายุ 15 - 24 ปี มีอัตราป่วยสูงสุด 0.08 ต่อประชากรแสนคน ผู้ป่วยส่วนใหญ่เป็นคนไทย ร้อยละ 60 พบผู้ป่วยกระจายไปทุกอาชีพ และที่พบมากที่สุด คือ รับจ้าง จากข้อมูลระบบเฝ้าระวัง และรายงานการสอบสวนโรค ของสำนักระบาดวิทยา พบข้อสังเกตที่สำคัญ คือ นอกจากพื้นที่ที่เคยมีรายงานโรคมาก่อน เช่น ชายแดนไทย - พม่า หรือจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในปีนี้พบว่ามีการรายงานโรคในพื้นที่ใหม่

เอกสารอ้างอิง

1 เวช ชูโชติ ภาควิชาปรสิตวิทยา คณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. โรคเท้าช้าง (Elephantiasis, Filariasis). [สืบค้นวันที่ 28 พฤษภาคม 2557] เข้าถึงได้จาก <http://www.med.cmu.ac.th/dept/parasite/public/Filariasis.htm>

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ กลุ่มเฝ้าระวังสอบสวนและตอบโต้ภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุข สำนักระบาดวิทยา และสำนักโรคติดต่อนำโดยแมลง กรมควบคุมโรค

ผู้เรียบเรียง

นิรันดร อัมจจอหอ

บรรณาธิการวิชาการ

นพ.โรม บัวทอง

Fig.1

Reported Cases of Filariasis per 100,000 Population, by Year, Thailand, 1989 - 2013

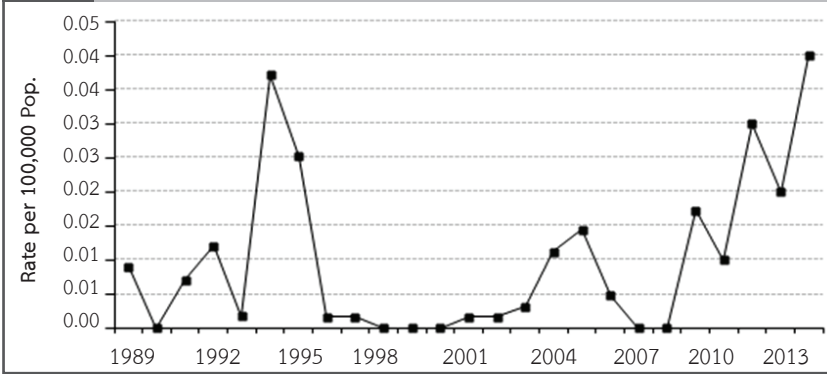

Fig.2

Reported Cases of Filariasis by Age-group, Thailand, 2013

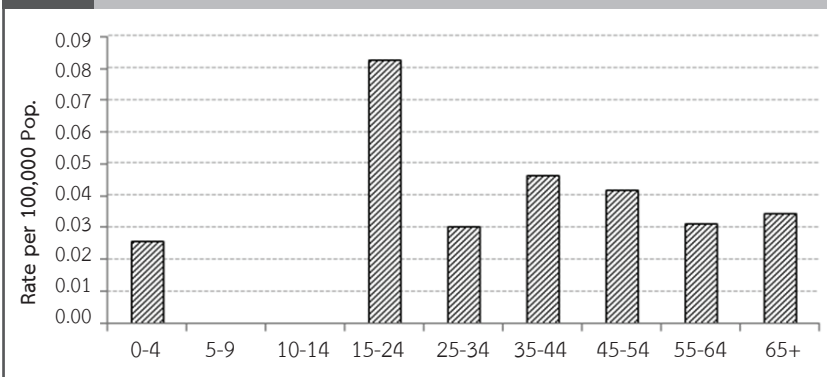

Fig.3

Reported Cases of Filariasis per 100,000 Population by Province, Thailand, 2013

